

Een filosofisch model van de haptonomie

Wim Laumans

Naar aanleiding van het VVH congres van 16 maart jl., met zijn aandacht voor een wetenschappelijk model van de haptonomie, zou ik willen pleiten voor een filosofisch model. Waarom? Omdat het filosofisch model ruimer is dan het wetenschappelijk model en ruimte biedt aan zowel het voelend ik als aan het gevoelde ik. Zowel aan het subject als aan het object.

Het filosofisch model kan uitgangspunt zijn van het wetenschappelijk model. Het koppelt het wetenschappelijk model, de waardevrije wetenschap, aan de waardeleer. Zo zou de droom van Frans Veldman: 'de haptonomie als wetenschap die een geweten in zich draagt', waar gemaakt kunnen worden. Op deze wijze begint het model in de ethiek en eindigt het in de ethiek. Dan is de ethische raakbaarheid, de gevoeligheid voor het appèl van de ander, het fundament van de haptonomie. Het appèl beweegt me om te helpen én geeft me de mogelijkheid om de hulp af te stemmen op de cliënt. Het filosofisch model is een model dat recht doet aan de mens.

Het voelende ik en het gevoelde ik. Een experiment.

Om het verschil tussen de voeler en het gevoelde duidelijk te maken wil ik u vragen stil te staan bij uw eigen ik-ervaring:

Voel uzelf (of: bekijk uzelf). Zodra u dat doet is er sprake van een voelend ik en een gevoeld ik. Een kijkend ik en een bekeken ik. Mijn voelende/kijkende ik is het subject dat waarneemt, mijn gevoelde/bekeken ik het object van mijn waarnemen.

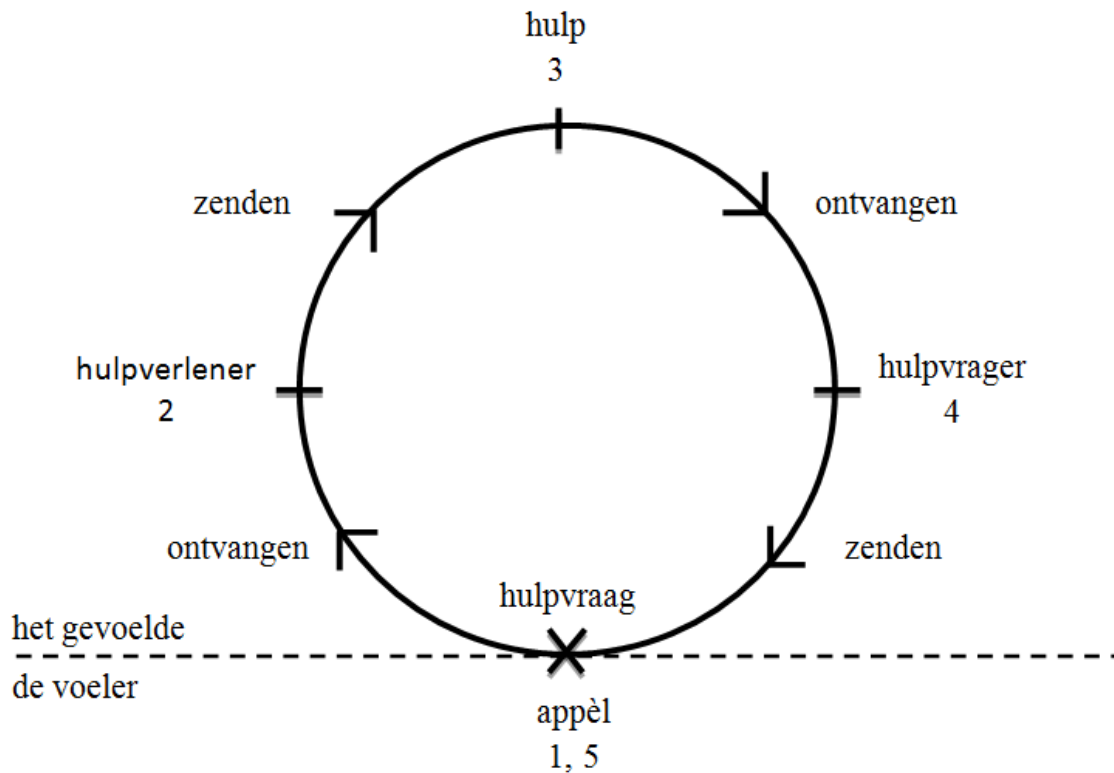
Deze werkelijkheid van waarnemend ik en waargenomen ik, deze verdubbeling van het ik, heet de ik-splitsing. Ik en 'ik', het echte ik en het afgeleide ik, het subject en het object.

Als voelend ik ben ik onkenbaar, onzichtbaar, niet tastbaar en als gevoelde ik ben ik kenbaar, voelbaar, tastbaar. Dit houdt in dat alleen het gevoelde ik toegankelijk is voor de wetenschap. Het voelende ik is onzichtbaar en blijft een geheim, een mysterie, onkenbaar. In afbeelding 1 wordt dit weergegeven als het – onzichtbare – fundament van het huis.

Afbeelding 1

Het probleem van het echte ik, van het waarnemende ik is dat het zich onttrekt aan de waarneming. Wanneer ik naar mezelf kijk, ontstaat er onmiddellijk een kijkend ik en een bekeken ik. Het kijkend ik laat zich niet zien. Het is het metafysische ik. Het levende ik, de oorsprong van het zijn. Het is het punt van waaruit gekeken wordt, van waaruit gevoeld wordt, en als zodanig is het zelf niet zichtbaar en voelbaar. Dit punt heet bij Levinas het point zero, het nulpunt. Dit is het punt van waaruit gekeken wordt, niet alleen door het kijkend ik maar ook door de kijkende ander. Het staat voor de relatie. Er is pas sprake van een ik als er anderen zijn en er bestaat geen ander zonder een ik. Ik en de ander zijn afhankelijk van elkaar. Levinas gaat niet meer uit van het ik, maar van de relatie. Zowel de relatie tot jezelf als de relatie tot de ander. In afbeelding 2 – de hermeneutische cirkel van de hulpverlening – wordt dit nulpunt voorgesteld door een X. Deze cirkel is het grondmodel van de begeleidingsrelatie, waarin de hulpverlener het verhaal van de hulpvrager zo interpreteert dat de hulpvrager zich gekend weet, en dat de hulpverlener in staat stelt een adequate, passende therapie vast te stellen.

Afbeelding 2

De tastbare werkelijkheid, die vanuit het punt X vorm krijgt, wordt voorgesteld door een cirkel, omdat de cirkel de vorm is waar het beginpunt en het eindpunt samenkomen. Het 'punt X', het startpunt ligt op de gestippelde lijn, die de overgang is van zichtbaarheid naar onzichtbaarheid. Je kunt dus zeggen dat het startpunt zowel tot de categorie van de zichtbaarheid als tot de categorie van de onzichtbaarheid behoort.

Het appèl wordt uitgezonden door de hulpvrager, en ontvangen door de hulpverlener. De hulpverlener verwerkt het appèl, en als hij beslist tot helpen verandert daardoor het appèl. Het appèl representeert in de raakbaarheid de hulpverlener als voeler en in de uitdrukking van het gelaat de hulpvrager als voeler.

De hulpverlener interpreteert het verhaal van de hulpvrager zo, dat de hulpvrager zich gekend weet en de hulpverlener in staat stelt een adequate therapie vast te stellen.

Deze tekening kan als uitgangspunt dienen voor het filosofisch model omdat beide categorieën, het voelende ik en het gevoelde ik, in het nulpunt vertegenwoordigd zijn.

Wat betekent dit in de haptonomie.

In de haptonomie, als ontische (= betrekking hebbend op het zijn als zichtbare werkelijkheid) wetenschap, geldt alleen het gevoelde ik, het tot (empirisch waarneembaar) object te reduceren persoon. En dat betekent een ontkenning van de voeler: die wordt, omdat hij onzichtbaar is, vergeten door de wetenschap. Precies zoals Schopenhauer al stelde over het materialisme: het materialisme vergeet het subject mee te tellen.

Wetenschap is per definitie ontisch omdat het gaat over de empirische werkelijkheid, dat is de werkelijkheid die ik ervaren kan en dus zichtbaar en tastbaar is.

Voor een toelichting: zie Jan Keij 'de filosofie van Emmanuel Levinas', het citaat op p. 79 onderaan:

Het 'filosofische' lichaam waar ik het steeds over heb speelt in de biologie en de natuurkunde geen rol, want daar telt waarneembaarheid. Het niet-waarneembare maakt daar geen deel van uit.

Het echte ik -, het levende ik is het oorspronkelijke ik. Zonder het echte ik kan het afgeleide ik niet bestaan.

Het is het afgeleide ik van mijn cliënt dat ik kan zien, kan aanraken en behandelen. Dit afgeleide ik verwijst rechtstreeks naar zijn oorspronkelijke ik: de voeler, degene die ik in de behandeling ten diepste raak. Dát levert het fundament van de ethische raakbaarheid.

De hapsis is de zintuiglijke raakbaarheid, de ontvankelijkheid in de betekenis van de indrukken van belang voor het eigen leven. Is iets goed of slecht voor me ?

En hoe komt de haptonomie dan aan de gevoeligheid voor de ander ?

Die gevoeligheid ontstaat uit de ethische raakbaarheid, de gevoeligheid voor het leed van de ander. De gevoeligheid die dieper en eerder is dan de hapsis en de haptonomie een ethisch fundament biedt.

Erkenning van het metafysische ik houdt in dat mijn ethische gevoeligheid, mijn gevoeligheid voor de ander, mijn eerste gevoeligheid is. En dat de hapsis, mijn zintuiglijke gevoeligheid, die mij vertelt wat goed of slecht voor mij is, een afgeleide gevoeligheid is. De ethische gevoeligheid staat in dienst van het leven van de ander, de hapsis staat in dienst van het eigen leven.

Als het juiste vertrekpunt voor de haptonomie niet de ontologie is, wat is dan wel het juiste vertrekpunt?

Het verschil tussen de voeler en het gevoelde, tussen metafysica en ontologie, is een tweehed die bij elkaar hoort en zonder elkaar niet kan bestaan. Ze allebei als uitgangspunt nemen van ons denken is het differentiedenken. Het denken gaat dan niet meer uit van het materialisme of het idealisme, maar van het materialisme én het idealisme. Het samengaan van twee verschillende stromingen in de filosofie als nieuwe weg. Een nieuwe weg waarbij je niet hoeft te kiezen tussen twee stromingen, maar die twee stromingen beide vertegenwoordigd zijn. Dat maakt het verschil.

Het leven zelf kan ik niet zien. Ik kan het slechts afleiden uit het gevoelde ik, want ik kan voelen dat het lichaam warm is, dat het lichaam ademt (beweegt) en het hart klopt. Er moet dus een voeler zijn. En die voeler mag ik niet negeren, want dat ben ik of zelf, of het is mijn cliënt.

Dat is de differentie tussen de metafysica en de ontologie, de differentie tussen de onzichtbare en de zichtbare werkelijkheid, waarbij de onzichtbare werkelijkheid de zichtbare werkelijkheid schraagt.

Citaat Jan Keij p. 478 uit 'De filosofie van Emmanuel Levinas':

Het wetenschappelijk model zit op empirisch niveau. Het filosofisch model, ruimer en dieper dan het wetenschappelijke (maar zonder de mogelijkheid van empirische falsifieerbaarheid), schetst wat het empirische draagt en transcendeert: de ethiek.

En dat vind ik een schitterende filosofie. Een filosofie, die een model presenteert dat recht doet aan de wetenschap én recht doet aan de mens

Literatuur:

Keij Jan, De filosofie van Emmanuel Levinas. In haar samenhang verklaard voor Iedereen, uitgeverij Klement, Kampen, 2006

Publicaties van Jan Keij in Haptonomisch Contact:

HC 2003-4 'Aanraking, de gevoelige filosofie van Emmanuel Levinas'

HC 2007-1 'De ethiek onder de ethiek'

HC 2008-4 'De cliënt als mysterie'

HC 2012-1 'Reactie op grondslagen van de haptonomie van de VVH'

(de artikelen van Jan Keij zijn terug te vinden in het archief van Haptonomisch Contact en in het pdf bestand van www.wimlaumans.nl)

